

Introducció

Aquest llibre és una interpretació, des d'una perspectiva d'història econòmica, de l'evolució de la inversió espanyola a l'Amèrica Llatina en les darreres dues dècades i mitja. Les dades i algunes de les idees i reflexions que aquí exposo han sortit a partir de l'elaboració de la meva tesi doctoral. Aquest és un text pensat per difondre la complexitat d'un dels fenòmens més importants que s'ha donat en l'economia espanyola en els últims trenta anys, el de l'afluència d'empreses espanyoles a l'Amèrica Llatina.

Des de mitjan dècada dels noranta del segle passat fins a principis del present Amèrica Llatina ha estat un destí preferent per a les empreses espanyoles. Al 1982, al 1994 i al període 1997-2000 la regió fou la zona geogràfica de món que més inversió espanyola directa va rebre. Una de les característiques d'aquesta inversió va ser l'elevada concentració sectorial. En aquest sentit, les dades del Registre d'Inversions Exteriors mostren com entre el 1993 i el 2007, el 74% de la inversió espanyola a l'Amèrica Llatina la va generar el sector financer, el de les telecomunicacions i les activitats relacionades amb l'energia.

Els dos principals interrogants que plantejo en aquest llibre intenten trobar una explicació al comportament que ha tingut la inversió espanyola cap a aquella part del món en les dues dècades i mitja, i esbrinar el perquè d'aquesta concentració sectorial.

Per poder donar resposta a aquests interrogants he donat especial atenció a tres elements, que crec que diferencien en alguns aspectes substancials aquesta recerca respecte de les que han sorgit en els últims anys. El primer ha estat el d'eixamplar la perspectiva temporal fins a principis dels anys vuitanta, d'aquesta manera, amb major perspectiva històrica podem veure millor el comportament i la tendència que a llarg termini ha seguit aquest tipus de moviment de capitals, tant des del punt de vista de l'economia espanyola com des de les principals economies llatinoamericanes. El segon element rau a incorporar la perspectiva llatinoamericana; perquè sovint la literatura focalitza en excés l'estudi del fenomen des de l'economia emissora i deixa en segon terme la contextualització d'aquesta inversió en l'economia receptora. Aquest segon element enllaça amb el següent, ja que el tercer consisteix a esbrinar com es van crear les condicions necessàries a les diferents economies llatinoamericanes perquè les empreses espanyoles del sector financer, el de telecomunicacions i l'energètic (les que van generar més inversió) hi poguessin desenvolupar les seves estratègies internacionalitzadores.

A partir d'aquest darrer element, una de les principals línies argumentals d'aquest llibre consisteix a veure com els canvis institucionals que al llarg dels anys noranta comportaren la liberalització de l'economia mundial foren una condició necessària perquè les empreses espanyoles dels àmbits de la banca, les telecomunicacions i l'energia poguessin plantejar-se d'invertir a l'Amèrica Llatina. Per això, aquesta recerca dedica una atenció especial a explicar aquest procés i les causes i les conseqüències que tingué, en matèria d'inversió estrangera, el pas a l'Amèrica Llatina d'un model tancat estructurat a partir de la industrialització per substitució d'importacions a un d'obert, inspirat en mesures de caire neoliberal, com les liberalitzacions i les privatitzacions que proposà el Consens de Washington.

Intentaré demostrar que arran d'aquests canvis el gruix de la inversió espanyola a l'Amèrica Llatina es concentrà en uns sectors en els quals sense el procés de liberalització i privatitzacions no s'haurien pogut donar

oportunitats de negoci a operadors privats i estrangers. Cal tenir present que durant la dècada dels vuitanta i principis dels noranta les legislacions de gran part dels països de la regió en matèries relacionades amb la banca, les telecomunicacions i l'energia, restringien considerablement la presència de companyies foranes i, en determinats casos, com el de les telecomunicacions i l'energia, els operadors acostumaven a ser empreses estatals en règim de monopoli públic. Veurem, doncs, que hi ha una correspondència entre els processos liberalitzadors i privatitzadors impulsats a l'Amèrica Llatina i l'augment d'aquest tipus d'inversió espanyola a la regió.

El llibre s'estructura en tres capítols. El primer estudia l'evolució de la inversió espanyola a l'exterior des del 1979 fins al 2007. Hi faig especial incidència en el volum, el destí geogràfic i sectorial, i tracto d'explicar quina influència van tenir les transformacions institucionals que es van donar a l'economia espanyola en les dècades dels anys vuitanta i noranta en la composició i les característiques de la inversió a l'exterior. Per al conjunt del període, com que les dades estadístiques que desagreguen la inversió per país i sector no estan disponibles de forma contínua i homogènia, he hagut de recórrer a dues fonts diferents. D'una banda, el Registre d'Inversions, que presenta les dades desagregades per país i sector a partir del 1993. De l'altra, per als anys anteriors al 1993 he hagut de construir la sèrie a partir de les xifres sobre expedients autoritzats que presentava la Dirección General de Transacciones Exteriores en els Boletines de Información Comercial Española. La Balança de Pagaments, que també recull la inversió directa, no l'he utilitzat perquè no presenta un nivell de desagregació de la informació òptim per l'objecte d'aquesta recerca. Per tal de contextualitzar la inversió espanyola i la rebuda a l'Amèrica Llatina en l'àmbit mundial, he fet servir les dades que proporciona la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (UNCTAD). Cal dir, però, que cada font té un mètode de registre diferent i que, per tant, les dades no sempre permeten fer una comparació exacta i han de ser matisades. Tot i això, he emprat i combinat les diferents fonts estadístiques per il·lustrar o aclarir determinats aspectes i en cas no han donat resultats inconsistents.

El segon capítol del llibre fa referència a la inversió estrangera directa a l'Amèrica Llatina entre el 1980 i el 2007, amb especial atenció a Mèxic, Xile, l'Argentina i el Brasil. He focalitzat l'estudi en aquests quatre països perquè a la regió, durant aquest període, van ser els principals destins de la inversió estrangera en general i de l'espanyola en particular. En concret, entre el 1979 i el 1992 aquestes quatre economies van rebre el 67% del capital espanyol a l'Amèrica Llatina, percentatge que s'incrementà fins al 85% en el període 1993-2007. El capítol conté tres línies d'estudi. La primera és una anàlisi estadística de la inversió estrangera dins el context regional i mundial a partir de les dades de l'UNCTAD; també hi tracto els fluxos en el context nacional per a cada una de les quatre economies abans esmentades, utilitzant les fons estadístiques oficials de cada país. La segona línia consisteix a explicar què va causar el col·lapse del model d'industrialització per substitució d'importacions i com el nou model de desenvolupament aplicat a partir de les receptes del Consens de Washington va propiciar un increment dels fluxos exteriors d'inversió directa a l'Amèrica Llatina, molts dels quals van anar a parar a activitats en què la iniciativa privada i estrangera havia tingut, abans de les reformes, serioses dificultats per establir-se. Finalment, la tercera línia explica les característiques generals de la inversió forana a cadascun dels quatre països.

El tercer capítol conjumina els dos anteriors perquè tracta explícitament de la inversió espanyola a l'Amèrica Llatina. En aquest apartat, el lector pot veure com les transformacions que es van produir a l'economia espanyola i les que es van donar a l'Amèrica Llatina van crear un escenari òptim perquè les companyies de telecomunicacions, les energètiques i els bancs orientessin part de la seva internacionalització a aquesta part del món. Mitjançant les dades estadístiques, intento identificar les inversions més rellevants fetes per algunes de les companyies espanyoles amb més presència a la regió.